
III. FEJEZET

A sztrájk mint alapjog, a sztrájkszabályozás jogrendszerben való elhelyezkedése

---

OROSZ FLÓRA

1. Bevezetés

Jelen fejezet a sztrájkjog alapjogi jellegét, illetve jogrendszerben elfoglalt helyét teszi vizsgálat tárgyává. A fejezet célja, hogy a sztrájkhoz való jog gyakorlásának alappilléreit, az alapjogok dogmatikai rendszerébe illeszkedését és szabályozási hátterét mutassa be. Ezeket vizsgálva arra kapunk választ, hogy az érintett országok milyen hangsúlyt fektetnek a sztrájkjog jelentőségére, milyen jogforrás keretében és milyen módon kerül szabályozásra, a ratifikált nemzetközi dokumentumok rendelkezései mellett az alkotmány vagy törvény ad-e iránymutatást a szabályozásról.

A sztrájkjog – mint alapjog – általános bemutatását követően a tanulmányozott országok jogalkotási eredményei alapján kap átfogó képet az olvasó arról, hogy az egyes országok miként rendelkeznek a sztrájkjogról, hogyan szabályozzák azt. A konklúzió pedig arra világít rá, hogy a szabályozás alapján milyen csoportba sorolhatók a vizsgált országok. Elöljáróban,

Orosz Flóra
Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
e-mail: flora.orosz@mfi.gov.hu

Orosz, F. (2021) 'A sztrájk mint alapjog, a sztrájkszabályozás jogrendszerben való elhelyezkedése' in Szilágyi, J.E., Hrecska-Kovács, R. (szerk.) A sztrájkjog összehasonlító jogi elemzése egyes európai államokban, 44–73. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2021.szjehkr.sztrajk.3_3

az előző fejezetben foglaltakhoz hasonlóan, már körvonalazható az országok csoportosítása annak a ténynek a tudatában, hogy az alapjogokhoz való viszonyulás, azok deklarálása a nyugat-európai és kelet-közép-európai országokban, az ott jellemző ideológia, politikai nézetek, illetve társadalmi és gazdasági hagyományok, jellemzők folytán teljesen más irányt vettek.

2. A sztrájkjog helye az alapjog rendszerében

A sztrájk a kollektív önrendelkezés egyik kifejezési formája, amely önállóan nem, kizárólag egy kollektíva keretében, más dolgozókkal, illetve egy szakszervezet keretében gyakorolható.¹ Az alapjogok dogmatikai rendszerét vizsgálva a sztrájkjog a második generációs gazdasági, szociális és kulturális jogok körébe tartozik,² azokkal egy időben alakult ki. Az alkotmányjogi szakirodalom alapján a sztrájkjog elválaszthatatlan kötelékben áll az első generációs gyülekezési joggal és egyesülési joggal, azok körében élvez alkotmányos védelmet. Más nézetek szerint a véleménynyilvánítási szabadság is ugyanilyen előfeltétele a sztrájkjognak. Ezt a három alapjogot tekinthetjük tehát a sztrájkjog háttérjogának, hiszen ezen jogok nélkül a sztrájk lényege sem lenne megvalósítható. Sztrájk során a munkavállaló saját elhatározásból, más munkavállalókkal közösen összegyűlve, csoportosan, a munkáltatóval szembeni saját véleményét, elégedetlenségét, ellenállását fejezi ki. Mind a gyülekezési, mind az egyesülési jog egyént megillető jog, ugyanakkor kollektív jogokról van szó, hiszen csak többen közösen tudják gyakorolni. Szorosan kapcsolódik a munkához való joghoz is, azon belül pedig a szakszervezeti jogok, illetve a munkavállalók szervezkedési és érdekérvényesítési jogai között pozicionálható.³

Olyan kollektíven gyakorolható alapjogról van szó, mely esetében két elmélet alakult ki annak tekintetében, hogy kollektív jognak vagy egyéni jognak minősül-e. Az organikus elmélet szerint a sztrájk a szakszervezetek rendelkezésére álló kollektív jog, mivel a munkavállalók által létrehozott szakszervezetek célja a munkáltatók erőfölényének ellensúlyozása (és nem pedig a munkavállalóké egyénileg). Ezzel szemben az egyéni szemlélet szerint a sztrájkhoz való jog az egyént magát illeti meg, az egyénnek áll jogában másokkal közösen sztrájkot szervezni.⁴ Román László szavaival élve, a sztrájk egy önszegély jellegű szankció.⁵ Az organikus elmélet érvényesül például Németországban, az egyéni elmélet pedig például Franciaországban és Olaszországban jellemző. Magyarország azt a köztes megoldást ismeri el, miszerint mind a munkavállalót, mind a szakszervezetet megillető jog a sztrájk.⁶

---

1 Juhász, 2010, 239–240. o.

2 A gazdasági, szociális és kulturális jogokról részletesebben ld. Sári és Somody, 2008, 252–256. o.

3 Láposy és Zeller, 2009, 99–100. o.; Kajtár, 2011, 19–21. o.

4 Rácz, 2012, 570. o.

5 Román, 1994, 46. o.

6 Ld. a Sztrájktörvény 1. § (1) és (4) bekezdését.

A sztrájkjog jellemzőit tovább vizsgálva megállapítható, hogy gazdasági és szociális jellege alapján a gazdasági és szociális jogok között található, mivel keretei, gyakorlása és korlátai szorosan összefüggnek az adott ország gazdasági és szociálpolitikai jellegével, alkotmányos struktúrájával, politikai hagyományával. Ennek ellenére mégsem tekinthető tipikus szociális jognak. Bizonyos jegyei alapján a szabadságjogokhoz, azon belül is a gazdasági szabadságok köréhez közelít. Ilyen sajátossága az, hogy az állam szerepe negatív a sztrájkjoggal szemben, azaz az alapjog gyakorlásának tiszteletben tartása az elsődleges, kivételes esetekben korlátozhatja csak a munkáltató és munkavállaló közötti érdek-összeütőközést. Ugyanakkor mégsem tekinthető valódi szabadságjognak a sztrájkjog, mivel azokkal ellentétben célja nem lehet politikai jogok érvényesítésének eszköze, csak gazdasági és szociális érdekeket szolgálhat, valamint az állam tartózkodási kötelezettsége ellenére csak korlátozott keretek között, törvény által meghatározottak szerint érvényesülhet.⁷ Mindezek nyomán Kajtár Edit meglátása alapján a szakirodalom szerint különbségtétel, miszerint a gazdasági és szociális jogok polgári és politikai jogokhoz viszonyított különbsége abban áll, hogy az előbbi esetében az állam tevőleges magatartása szükséges, ma már nem igazolható, hiszen negatív kötelezettségek (pl. a hátrányos megkülönböztetéstől való tartózkodás) ugyanúgy találhatók az állam feladatai között.⁸ Ezt a nézetet támasztja alá Manfred Weiss megállapítása is, miszerint a politikai, gazdasági és szociális jogok megkülönböztetés helyett a „szociális szférára kiható alapvető jogok” (*fundamental rights which have implications for the social sphere*) fogalmat javasolja.⁹

A sztrájk mint társadalmi jelenség már a történelem korai szakaszában is megjelent, ahogyan azt az első fejezet is példázza, azonban hosszú idő telt el addig, amíg legalizálták és jogi formát öltött a sztrájkhoz való jog. A második ipari forradalom idején alakult ki a sztrájkjog, amikor is a nagyfokú iparosodás hatására jelentős mértékű migráció és urbanizáció vette kezdetét, mely társadalmi feszültséget generált. Ennek egyik megnyilvánulási formája volt a sztrájk.¹⁰ A sztrájkjog szabályozása a II. világháborút követő időszakban Európán belül a győztes nagyhatalmak érdekövezetein belül nem egyformán alakult az alapjogok megítélése nyomán. A kelet-közép-európai országokban, így pl. Magyarországon is a szocialista felfogás érvényesült, amely az alapjogokat a polgár és az államhatalom viszonyában szemlélte. A tulajdonhoz való klasszikus alapjog akként alakult, hogy a termelési eszközök zöme az állam tulajdonában volt, a gazdaság az állam általi elosztásra épült. A munkáltatói jogokat is szintén az állam gyakorolta. Mivel a szocialista felfogás azt vallotta, hogy egy bizonyos „fejlődési szinten” megszűnik a polgár és az állam közötti ellentét, így az alapjogok elvesztették jelentőségüket. Ez a felfogás a szocialista alkotmányokban is tükröződött, amely először az 1936. évi szovjet alkotmányban jelent meg. Változást az alkot-

⁷ Juhász, 2010, 240. o.; Láposy és Zeller, 2009, 100–101. o.

⁸ Kajtár, 2011, 19. o.

⁹ Weiss, 1996, 33–37. o.

¹⁰ Kajtár, 2011, 194–197. o.

mányos rendszerváltozás hozott, amikor a tulajdon privatizációja nyomán a szociális jogok fogalmát, jelentőségét visszavezették a klasszikus értelmezéshez.

Ezzel szemben a nyugat-európai államokban a természetjogi felfogás uralkodott, miszerint az emberi jogok tértől és időtől függetlenül egyetemesek. Ezekben az országokban a szociális alkotmányozás volt jellemző, aminek keretében a szociális jogokat és a szociális állam fogalmát új szemléletben közelítették meg. Ezek az alkotmányok megerősítették az alapvető emberi-állampolgári jogok értékeit, az ember személyiségének, méltóságának védelmét, tehát a kelet-közép-európai országokkal ellentétben Nyugaton fontos értéknek tartották az emberi jogokat, nagy jelentőséget tulajdonítottak nekik.

A természetjogi felfogás szerinti alapjogok egyetemlegességének elvét a II. világháborút követően megalkotott nemzetközi és európai dokumentumok deklarálták, amelyek a sztrájk szabályozását és alapjogként való elismerését segítették elő. A sztrájkjog szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak az ENSZ égisze alatt működő ILO¹¹ keretében elfogadott normák. Bár kifejezetten az ILO egyetlen normája sem rendelkezik a sztrájkjogról, a szervezet jogforrásai között több olyan dokumentum található, amelyek közvetetten kapcsolódnak a sztrájkjoghoz, annak kiindulási alapjaként tekinthetők, illetve amelyekből több ország is eredezteti a sztrájk jogalapját – erről részletesebben írunk a későbbiekben. Ezek között kell megemlíteni első körben az ILO alapokmányát¹² és a philadelphiai nyilatkozatot¹³ – időben a II. világháborút megelőzően fogadták el e dokumentumokat, de a későbbi ILO-normák rendelkezései ezekből eredeztethetők. Az alapokmány preambuluma rendelkezik az egyesülési szabadság elvéről. A philadelphiai nyilatkozat 1. cikke pedig megerősítette az egyesülési szabadság és szólásszabadság elvét, amely elveket a folyamatos haladás tekintetében döntő fontosságúként aposztrofált. Az alapidokumentumok mellett másodsorban az egyes ILO-egyezmények rendelkeznek a sztrájkhoz kapcsolódó alapjogokról. A legközelebbi kapcsolat a 87., 98., illetve a 151. és 154. számú egyezményen áll fenn. A 87. számú egyezmény¹⁴ az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről rendelkezik, amelynek 2. cikke minden munkavállalónak (és munkáltatónak) megkülönböztetés nélkül biztosítja a szervezkedés szabadságát. Ez az egyezmény kiemelkedő szerepet tölt be annak következtében, hogy a szakosított ILO-bizottságok (az Egyesülési Szabadsággal Foglalkozó Bizottság,¹⁵ szakértői bizottság¹⁶) külön sztrájkra vonatkozó egyezmény hiányában az egyezmény 3. és 10. cikkéből vezették le a sztrájkjogot.¹⁷

11 A hazai jogirodalomban a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization) rövidítésére mindaz angol, ILO, mind a magyar, NMSZ megnevezést használja. Az ILO rövidítés elterjedtebbnek tekinthető, így a továbbiakban az angol nyelvű rövidítés kerül alkalmazásra.

12 ILO Constitution.

13 Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation (Declaration of Philadelphia).

14 Co87 – Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, 1948 (No. 87).

15 Committee on Freedom of Association.

16 Committee of Experts.

17 Ld.: Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége, 2014, 17–22. o.

A 3. cikk értelmében a munkavállalók és munkáltatók szervezeteinek jogában áll többek között tevékenységüket meghatározni, programjaikat megfogalmazni (pl. sztrájkot indítani). A 10. cikk pedig konkrétan meghatározza, hogy az egyezmény a 'szervezet' alatt „a munkavállalók vagy munkáltatók minden olyan szervezetét érti, melyek célja a munkavállalók vagy munkáltatók érdekeinek előmozdítása és megvédése”. A sztrájk joga mindezek nyomán tehát az egyesülési jogból vezethető le, mint a munkavállalók (és munkáltatók) érdekeinek előmozdítását szolgáló tevékenységek. A 98. számú egyezmény¹⁸ a szervezkedés jogát és a kollektív tárgyalás jogát biztosítja, amelynek 1. cikke a szakszervezet-ellenes diszkrimináció ellen nyújt védelmet a foglalkoztatás során; a 3–4. cikk szükség esetén a nemzeti feltételeknek megfelelő intézkedések megtételét, feltételek biztosítását írja elő a szervezkedéshez való jog és munkáltatók, munkavállalók vagy szervezeteik közötti önkéntes tárgyalások, alkufolyamatok biztosítása érdekében. Az egyezmény 5. cikke kiterjeszti az egyezményben foglalt jogok alkalmazását a fegyveres erőkre és a rendőrségre is, amelynek keretéről való döntést a nemzeti szabályozás hatáskörébe utalja. Mindezen normák mellett az ILO esetjoga általánosságban elismeri a sztrájkjogot.

A közszféráról a 151. és 154. számú egyezmény rendelkezik. A 151. számú egyezmény¹⁹ a közszférát meghatározó munkaügyi kapcsolatokról szól, amelynek 4. cikke a közszolgáknak a szakszervezet-ellenes diszkrimináció ellen nyújt védelmet foglalkoztatásuk során. Az 5. cikk a közszolgák szervezeteinek biztosít megfelelő védelmet a hatóságok beavatkozása ellen a létesítésük, működésük vagy igazgatásuk során. Az egyezmény leglényegesebbnek tekinthető rendelkezése a 9. cikk, miszerint „a közszolgáknak, mint más munkavállalóknak is, rendelkezniük kell az egyesülési szabadság gyakorlásához nélkülözhetetlen polgári és politikai jogokkal, kizárólag státusukból és feladataik jellegéből fakadó kötelezettségekre figyelemmel”. A kollektív tárgyalások előmozdításáról szóló 154. számú egyezmény²⁰ 1. cikke biztosítja, hogy az egyezmény rendelkezéseit a fegyveres erőkre és a rendőrségre is alkalmazni lehessen a nemzeti jogalkotás rendelkezése nyomán.²¹

Az ILO normái mellett továbbá két másik nemzetközi dokumentum tartalmaz releváns rendelkezéseket a sztrájk jogalapja tekintetében: ezek az 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya²² és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.²³ Az előbbi a 22. cikk 1. pont keretében biztosítja az egyesülési szabadságot, azon belül külön kiemelve az érdekvédelmet szolgáló szakszervezetek létrehozásához és ahhoz való csatlakozás jogát, amikor kimondja: „[m]indenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szak-

18 C098 – Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949 (No. 98).

19 C151 – Labour Relations (Public Service) Convention, 1978 (No. 151).

20 C154 – Collective Bargaining Convention, 1981 (No. 154).

21 A sztrájkjoggal kapcsolatos nemzetközi dokumentumokról ld. Kajtár, 2010a, 49–56. o.; Rácz, 2012, 571–572. o.

22 International Covenant on Civil and Political Rights.

23 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

szervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon.” A 22. cikk 2. bekezdése szerint a jog gyakorlását „[c]sak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcös vagy mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. E cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők és a rendőrség tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá.” A 22. cikk 3. bekezdése pedig a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization, ILO) 87. sz. egyezményére utal azáltal, hogy kimondja, a 22. cikk egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel a részes államokat olyan törvények meghozatalára vagy a törvények olyan módon történő alkalmazására, amely sértené a 87. sz. ILO-egyezményben foglalt biztosítékokat. Az egyezményben ezen rendelkezések mellett azonban nem került külön rögzítésre sem a kollektív tárgyaláshoz, sem a sztrájkhoz való jog. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya cizelláltabban rendelkezik a szakszervezi jogról. A 8. cikk kimondja, hogy mindenkinek biztosítani kell a jogot ahhoz, hogy szakszervezetet alakíthasson, vagy abba belép-hessen. E jog tekintetében kifejezetten rendelkezik a sztrájkjogról az Egyezségokmány a 8. cikk (1) bekezdés d) pontban, melynek rendelkezése szerint „[a] részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy az adott ország törvényeivel összhangban biztosítsák a sztrájkjogot”. A 8. cikk 2. bekezdése a sztrájkjog korlátozásáról rendelkezik, amikor kimondja, hogy „[e] cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség, valamint az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá”.

Végül, a nemzetközi dokumentumok mellett további szerepet az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Karta²⁴ – mint az Amerikai Egyesült Államokból indult szociális jogi jogfejlődés európai szintű válaszdokumentuma – játszik a sztrájkjog jogalapját tekintve. Jakab Nóra Könczei György megfogalmazását²⁵ átvéve „Európa lelkiismereteként” aposztrofálja a Kartát,²⁶ amely politikai célként, egyben alanyi jogként meghatározva tartalmazza az egyes szociális jogokat. A Karta 5. cikke biztosítja a munkavállalók és munkáltatók számára a szervezkedés jogát, miszerint helyi, országos vagy nemzetközi szervezeteket hozhatnak létre vagy csatlakozhat hozzá gazdasági és szociális érdekeik védelmében. Ezt a jogosultságot a Karta a rendőrség és fegyveres erők számára is kiterjeszti. A 6. cikk 4. pontja a kollektív tárgyaláshoz való jog keretében rendelkezik arról, hogy érdekütközés esetén a munkavállalókat és alkalmazottakat megillető kollektív fellépés joga magában foglalja a sztrájkhoz való jogot is.

Az egyes alapjogok a fenti dokumentumok által váltak nemzetközi jellegűvé és egyetemessé. A nemzetközi dokumentumok és a Karta ratifikálására Nyugaton jóval korábban került sor, mint a kelet-közép-európai országokban, amely a fent említett rendszerbeli és abból adódó nézetbeli különbségekből eredt. A volt szocialista országokban a szocializmus vége hozott változást, amikor is visszatértek a klasszikus alkotmányozás alapelveihez, és elkezdték átvenni

²⁴ European Social Charter.

²⁵ Könczei, 1999, 40–73. o.

²⁶ Jakab, 2007, 340–341. o.

a nemzetközi dokumentumok alapelveit. A korábbi alapjogok mellett bekerültek az alkotmányokba az alapjogok második generációját alkotó gazdasági, szociális és kulturális jogok

A fejezet ezen pontján is szükséges utalni arra, hogy a munkaharcjellegű cselekmények, ezen belül a sztrájk szabályozása is, leképezik a modern jogrend nézetét ehhez az intézményhez.²⁷ Ennek következtében az egyes európai országok jogi háttere, mind alkotmányos, mind törvényi szinten eltér – ennek részletes kifejtése a későbbiekben olvasható. Az eltérő szabályozás révén többféle megoldás alakult ki a sztrájkhoz való jog jogi természete tekintetében, azaz, hogy a sztrájkjog általános állampolgári jognak minősül-e, vagy az a munkajogban megnyilvánuló sajátos magánautonómiaként értelmezendő. Kiss György szerint egy átalakulás figyelhető meg a sztrájkjog jogi természete tekintetében, miszerint az a munkáltató-munkavállaló viszonyhoz kötött jogból állampolgári alapjoggá alakul át.²⁸ Bizonyos országok – elsősorban a volt szocialista országok – esetében az alkotmány deklarálja a második generációs gazdasági, szociális és kulturális jogokat, közöttük a sztrájkhoz való jogot is, továbbá külön törvény rendelkezik a sztrájkjogról; ezzel szemben más országokban (főként a Nyugaton) sem az alkotmány, sem külön törvény nem rendelkezett a sztrájkjogról, hanem azt más jogokból és nemzetközi, európai dokumentumokból vezetik le. Ennek indoka az, hogy a sztrájkjog szociális jellegéből következően a kereteit, gyakorlását és korlátait meghatározzák az adott ország gazdasági és szociálpolitikai nézetei, alkotmányos struktúrája és politikai hagyományai, berendezkedése.²⁹ A volt szocialista országokban a szocializmus idején, a szocialista ideológia nyomán az individuum helyett a kollektívizmus szerepének társadalmi jelentőségét hangsúlyozták, a közösségi érdek és értékek érvényesültek az egyénivel szemben. A rendszer a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetésére fókuszált, és az ezen alapuló politikai és jogi egyenlőségre. A tervutasításos rendszer alapján a párt által meghatározott terméket és mennyiséget kellett produkálni, függetlenül a rendelkezésre álló erőforrásoktól. A párt utasításával szemben senki nem léphetett fel, a hatalom mindenki szabad akaratát igyekezett elnyomni, így például sztrájkra sem kerülhetett sor. Ennek következtében, az elnyomásból való kitörés jeleként aposztrofálható az, hogy ezekben az országokban nagy jelentőséget tulajdonítottak a gazdasági, szociális és kulturális jogok legmagasabb szintű jogforrásba, az alkotmányba való foglalásának, amely jól tükrözi azok jelentőségét. Ellenben a nyugati országokban nagy megbecsülésnek örvendtek az alapvető emberi jogok, így nem tartották fontosnak azok az alkotmányban rögzítését és törvénybe foglalását.

Összességében egy sajátos alapjognak tekinthető a sztrájkjog, amely nem az állammal vagy valamely szervével szembeni fellépést biztosít, hanem magánjogi jogviszonyok keretében érvényesülve, a munkáltatóval szembeni fellépést teszi lehetővé. Tehát a sztrájk

²⁷ Kiss, 2005, 489. o.

²⁸ Kiss, 2005, 494. o.; Kiss, 2020, 496. o.

²⁹ Láposy és Zeller, 2009, 100. o.; Kiss, 2005, 492. o.

alapjául egy szerződésen alapuló munkaviszony³⁰ szolgál.³¹ A sztrájkjognak – mint alapjognak – a lényegét az adja, hogy a munkavállalók közösen, kollektív módon nyomást gyakorolnak a munkáltatóval szemben valamely felmerült érdekkonfliktus miatt.

3. Magyarország

Magyarországon a sztrájkjog szabályozása két pillérre épül: belső (nemzeti szintű) jogszabályok mellett külső jogforrásoknak is meg kell felelnie. A hazai szabályozásnak és joggyakorlatnak összhangban kell lennie a nemzetközi, európai és uniós követelményekkel. A belső szabályozás az előző fejezetben meghatározottak szerint kétszintű. Elsődleges jogforrás az Alaptörvény, mint legmagasabb szintű jogforrás, amely egyben a sztrájkjog jogalapját képezi. Az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdése a munkavállalókat megillető érdekérvényesítési eszközök között sorolja fel a munkabeszüntetéshez való jogot, azaz a sztrájkhoz való jogot. Korábban az Alkotmány, és jelenleg az Alaptörvény sem tartalmaz részletszabályokat, azt külön törvényre, nevezetesen a sztrájkokról szóló törvényre (1989. évi VII. törvény, a továbbiakban: Sztrájktörvény) utalja. Tehát a sztrájkjog másik jogforrását a Sztrájktörvény képezi, amelynek értelmében a dolgozókat a gazdasági és szociális érdekeik biztosítására illeti meg a sztrájk joga. Ezt a szabályanyagot kiegészíti a törvényt értelmező bírói gyakorlat, a kapcsolódó jogirodalom, illetve a kollektív szerződések.³²

A sztrájkjog alapjogi jellegét tekintve, a fent megnevezettek szerint az alkotmányos szabályozásból kell kiindulnunk. Hazánk azon országok közé tartozik, ahol az Alaptörvény deklarálja a sztrájkjogot, alkotmányos rangra emelve azt. Korábban az Alkotmány (1949. évi XX. törvény), a Sztrájktörvény 1989-ben történt megalkotását követően rendelkezett a sztrájkhoz való jogról. Az Alkotmány az alapvető jogok és kötelezettségek fejezetben, a 70/C. § keretében deklarálta a sztrájkhoz való alkotmányos jogot, mint alapvető jogot. E szakasz kimondta: „(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy gazdasági és társadalmi érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szervezetet alakítson, vagy ahhoz csatlakozzon. (2) A sztrájkjogot

30 Felmerül azonban a kérdés, hogy kizárólag csak a munkajogviszonyban állók vagy mindenki más is jogosult sztrájkolni, aki munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban végez más részére munkát munkaadója irányítási, utasítási, ellenőrzési jogkörének alárendelve (például aki megbízási szerződés alapján vagy internetes platformon keresztül dolgozik). A jogintézmény célja ugyanis az, hogy az egymásnak alárendelt felek helyzetét kiegyensúlyozza, és a munkavállalók kifejezhessék nemtetszésüket, ellenállásukat munkáltatójukkal szemben. Bár a Ptk. szabályozza a megbízást, így elméletben mellérendelt jogviszonyról van szó, a gyakorlatban mégis megnyilvánul a felek alá-fölérendeltsége a megbízó utasítási joga nyomán. Ennek okán megítélásunk szerint okkal merül fel annak lehetősége, hogy szerződésen alapuló jogviszony mellett más munkavégzésre irányuló jogviszony alapján is lehetőséget kell teremteni a sztrájkjog gyakorlására, természetesen ebben az esetben is igaz az, hogy sztrájk kollektív módon kezdeményezhető.

31 Lápossy, Szabó és Zeller, 2010, 83. o.

32 Kajtár, 2011, 234. o.

az ezt szabályozó törvények keretei között lehet gyakorolni. (3) A sztrájkjogról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

A sztrájkhoz való jogot az Alkotmánybíróság két alkalommal értelmezte, amely határozatok meghatározzák a sztrájkjog karakterét, alapjogi rendszerben elfoglalt helyét. A két AB határozat egymásnak ellentmondó az alkotmányos védelem szintjének minősítése tekintetében. Első körben a 673/B/1990. megállapította, hogy a sztrájkjog a munkaviszonyban állók részére jelent biztosítékot akkor, amikor a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog, továbbá az egyenlő munkáért egyenlő bérhez való jog, valamint a pihenéshez, a szabadidőhöz és a rendszeres fizetett szabadsághoz való jog valamelyikével nem élhetnek, illetve azokat nem érvényesíthetik. Kimondta továbbá, hogy az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében alapvető jognak minősül a sztrájkjog, amelyre a vonatkozó szabályokat a törvény állapítja meg, amely az alapvető jog lényeges tartalmát nem korlátozhatja. Ehhez kapcsolódóan az AB határozat kimondta, hogy a sztrájkjog nem abszolút, hanem az adott politikai, gazdasági, társadalmi viszonyok között mintegy „relatív” gyakorolható alapvető állampolgári jog.

Második alkalommal a 88/B/1999. AB határozat a sztrájkhoz való jogról akként rendelkezett, hogy az a modern, a gazdasági-szociális jogokat elismerő államokban a gazdasági-szociális érdekkonfliktusok esetén történő kollektív fellépés egyik biztosítékaként általánosan elismert. Tehát a sztrájkjog az Alkotmányban a gazdasági, szociális jogok között kap helyet. Az alkotmányos védelem kapcsán azonban azt állapította meg az AB határozat, hogy az Alkotmány 70/C. §-ában írt szabályozási módszerből következően a jogalkotó nagyobb szabadsággal rendelkezik a sztrájkhoz való jog szabályozásában, mint más alanyi jogi jellegű, alapvető alkotmányos jogok esetében. A sztrájkjog ugyanis nem alanyi jogi természetű alapvető jog, amint azt korábban megállapította, nem áll az Alkotmány 8. § (2) bekezdésben foglalt rendelkezés védelme alatt, ezért a sztrájkjog szabályozása során a törvényalkotó nagyobb felhatalmazással rendelkezik ezen jog korlátozására is, de ez a jogosultsága nem korlátlan.

Ezek alapján jól érzékelhető a két AB határozatban foglaltak szemben állása. A 673/B/1990. határozat indokolása a sztrájkhoz való jogot alapjognak tekinti, s mint ilyet, az Alkotmány 8. § (2) bekezdésének védelme alá vonta. A 88/B/1999. AB határozat már szakít ezzel a felfogással, és az indokolásban a sztrájkjogot nem alanyi természetű alapjogként határozta meg, így nem vonatkozik erre az Alkotmány 8. § (2) bekezdésben foglalt védelem sem, ezért a törvényhozó az alapjogokénál szélesebb körű felhatalmazással rendelkezik e sajátos alkotmányos jog korlátozására.³³ Ezek nyomán a sztrájkhoz való jogot egy speciális második generációs gazdasági, szociális jognak tekintették.

2008-ban az állampolgári jogok országgyűlési biztosa az Alkotmány 70/C. §-ában meghatározott sztrájkjoghoz való alkotmányos alapjog érvényesülése tekintetében, alapjogi szem-

33 Rácz, 2014, 461–470. o.

pontból átfogó projektet indított el. Az országgyűlési biztos vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy a sztrájkjog alapjogvédelmi szempontból nagyon elhanyagolt terület, történeti megközelítésből vizsgálva mindösszesen néhány AB határozat és elvi bírósági határozat lelhető fel, sem a törvényi szabályozás, sem a bírósági gyakorlat nem tekinthető kielégítőnek. Bár a projekt nem a hatályos sztrájkjogi törvény szabályozási struktúráját és annak reformját célozta, mégis megállapította, hogy a Sztrájktörvény nem tölti be megfelelő és kielégítő módon rendeltetését, rendelkezései több helyen hiányosak vagy elavultak. Így az országgyűlési biztos az alkotmánybíróságnak megfogalmazott indítványában (AJB 4620/2009.) a Sztrájktörvény nem megfelelő rendelkezései ellen is szót emelt, hogy a sztrájkjog alanyai és érintettjei számára a lehető legteljesebb mértékben garantálhassák a sztrájk miatt érintett alapvető jogok gyakorlását.³⁴

A sztrájk megítélésében az Alaptörvény 2011-es hatálybalépése fordulatot hozott, átalakította a sztrájkjog tartalmát. Az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdése értelmében: „Törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, amely magában foglalja a munkavállalók munkabeszüntetéshez való jogát.” Az Alaptörvény a sztrájk kifejezést már nem tartalmazza, hanem a munkavállalói érdekérvényesítés eszközeként fogalmazza meg a munkabeszüntetéshez való jogot. Megállapítható továbbá, hogy a sztrájkról szóló törvény tekintetében az Alaptörvény már nem írja elő a kétharmados jelleget, amelyből a szabályozási tárgy jelentőségének csökkenése vonható le. Az Alaptörvény XVII. cikkhez kapcsolódó indoklása továbbra is fenntartja a 88/B/1999. AB határozatban foglaltakat, miszerint a sztrájkjog nem alanyi jogi természetű alapvető jog, nem vonatkozik rá a szükségességi-arányossági teszt, így a sztrájkjog szabályozása során a törvényhozó szélesebb körű felhatalmazással rendelkezik a sztrájkjog korlátozására is.

A sztrájkot szabályozó Sztrájktörvény a rendszerváltás terméke, amely a politikai kompromisszumok eredményeként mindösszesen a főbb szabályokat és elveket lefektető, keretjellegű törvénynek tekinthető,³⁵ ugyanis számos kérdést nyitva hagy, nem rendelkezik széleskörűen valamennyi részkérdéssel. Ennek következtében nyer értelmet a sztrájk szabályozása tekintetében a bírói gyakorlat, mivel számos esetben a bíróságnak kell a joghézagokat tartalommal kitölteni. Önmagában az a tény, hogy a törvény rövid, tömör, és az egyes részletszabályok értelmezését, kibontását a bírósági jogalkalmazásra bízza a jogalkotó, még nem jelentene problémát. Azonban a munkaügyi bíróságok gyakorlata megfelelő módon és mélységben nem látta el ez irányú feladatát, így több részletszabály pontos értelmezése hiányzik (például mások alapjogai gyakorolhatóságának védelme vagy a felelősségi szabályok meghatározása).³⁶ Mindezek nyomán, egyetértve az állampolgári jogok országgyűlési biztosának megállapításával, szükséges

34 Lápossy, Szabó és Zeller, 2010, 81–85. o. és 103. o.

35 Jarjabka, 2012, 102–103. o.

36 Lápossy, Szabó és Zeller, 2010, 97. o.

és célszerű lenne a Sztrájk törvény újraszabályozása, kiegészítése részletszabályokat is magában foglaló rendelkezésekkel. Ezzel a nézettel ért egyet Kajtár Edit is,³⁷ aki szerint „a jogbiztonság követelményének egy kiszámítható, világos normatartalmat hordozó sztrájk törvény felel meg”. Szükségesnek találja mind az anyagi, mind az eljárásjogi szabályok megreformálását.³⁸

4. A vizsgált európai országok szabályozása

4.1. A sztrájk mint alapjog

A magyar alapjogi szabályozást követően a vizsgált európai országok vonatkozó alkotmányos szabályozása kerül ismertetésre. A 2. pontban már előrevetítettek szerint a sztrájkhoz való jogot mint alapjogot nem feltétlenül nevesíti egy állam alkotmánya, hanem több esetben azt más jogból, illetve nemzetközi és európai dokumentumokból vezeti le a jogalkotó. Ezek alapján beszélhetünk tehát a sztrájkjogot mint alkotmányos alapjogot szabályozó európai országokról, valamint a sztrájkjogot más alapvető jogból és nemzetközi, európai dokumentumokból levezető, eredeztető európai országokról.

Németország

A német alkotmány nem rendelkezik a sztrájkról, azt mint alapvető jogot nem deklarálja, illetve külön sztrájkjogot szabályozó törvény sem létezik. Ez az uralkodó „elvi viszszafofottság” felfogásnak köszönhető, miszerint az állami semlegesség elve érvényesül, azaz a német jogalkotó nem kíván beavatkozni a sztrájkjogba.³⁹ Jogi szabályozás hiányában a német jog és irodalom a sztrájkjog alapjának a német alaptörvény (*Grundgesetz*)⁴⁰ 9. cikkét tekinti, mégpedig annak (1), illetve (3) bekezdését. E rendelkezések a következőket foglalják magukban: Az (1) bekezdés szerint „minden németnek joga van arra, hogy egyesületeket és társaságokat alapítson”. A (3) bekezdés pedig kifejezetten a munkaharc terrénumban mozog: „A munka- és gazdasági feltételek védelmére és javítására szolgáló társulások alakítására szolgáló jog mindenkit és minden foglalkozási ágat megillet. E jog korlátozására vagy akadályozására irányuló megállapodások semmisesek, az ilyen célt szolgáló intézkedések jogellenesek. Azok az intézkedések, amelyeket a 12/A. cikk, a 35. cikk (2) és (3) bekezdése,

37 Ellenpélda is létezik azonban. Gaskó István nem ért egyet ezzel a nézettel, ő teljesen más álláspontot képvisel. A Liga Szakszervezetekkel egyetemben ő a Sztrájk törvényt megfelelőnek tartja, sőt azt tekintené még célszerűbbnek, ha nem is lenne külön sztrájkot szabályozó törvény. Ugyanis több más európai uniós tagállamban sincs külön törvény, mivel a sztrájknak kialakult hagyománya, kultúrája van, amely elégséges szerepet tölt be. Ld.: Lápossy, Szabó és Zeller, 2010, 175–176 o.

38 Kajtár, 2011, 239. o.

39 Berke és Kiss, 2009, 39–40. o.

40 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (BGBl. I S. 1546).

a 87/A. cikk (4) bekezdése és a 91. cikk alapján fogadtak el, nem irányulhatnak azon bérharcok ellen, amelyeket az első mondatban megjelölt egyesületek vezetnek a munka- és gazdasági feltételek védelme és javítása érdekében.⁴¹ A 12/A. cikk a kötelező katonai vagy kiegészítő civil szolgálatról, a 35. cikk (2) és (3) bekezdése természeti katasztrófa esetén a hivatali és jogsegélyről, a 87/A. cikk (4) bekezdése a fegyveres erők szövetségi kormányok által történő igénybeviteléről, a 91. cikk pedig az országon belüli vészhelyzetről rendelkezik. Azaz az előbb említett kérdéskörök szabályozására elfogadott rendelkezések nem irányulhatnak a munka- és gazdasági feltételek védelme és javítása ellen, amennyiben azokat a *Grundgesetzen* alapuló egyesületek/társulások vezetik. Ez a megfogalmazás arra enged következtetni, hogy a német jog a munkaharcot koalíciószerű tevékenységnek⁴² minősíti.

Annak ellentmondásosságára, hogy a német jogi szabályozásban nincsenek tételes jogi szabályok, Andreas Engels hívja fel a figyelmet. Úgy gondolja, hogy a *Grundgesetz* 9. cikkének (3) bekezdése, azaz a munkaharc joga csak másik alapjoggal vagy alkotmányos értékkel való együttműködése esetén korlátozható, ezt pedig a *Bundesarbeitsgericht*nek kell elvégeznie. Esetről esetre kell dönteni az adott sztrájk szükségességéről és arányosságáról. A tételes jogi szabályozás hiánya az ún. *Sozialstaatsprinzip*,⁴³ azaz a szociális állam elvével összefüggésben eredményez leginkább ellentmondást, hiszen felmerül a kérdés, hogy a szociális állam elve nem követel-e meg egy pozitív cselekvési kötelezettséget a jogalkotó részéről, hogy a munkaharc jogát tételesen is szabályozza, azaz „a törvényhozó hallgatása önmagában nem eredményez-e alkotmányellenes helyzetet”.⁴⁴

Látható, hogy a *Grundgesetz* 9. cikkének (3) bekezdése akként lett megfogalmazva, hogy az körülírja a munkaharc lényegét. A természetes személyeknek joga van az egyesülési szabadsághoz, valamint ahhoz, hogy valamely társulásban, egyesülésben taggá váljanak, ugyanakkor maguk a társulások, egyesületek is élveznek bizonyos alkotmányos jogokat. Bár sem a kollektív tárgyalásokhoz való jogot, sem a kollektív fellépés jogát nem tartalmazza *expressis verbis* a 9. cikk, az egyesülési szabadság alapvető feltétele e kollektív jogok gyakorlásának.⁴⁵ Felmerül az a kérdés is, hogy Németországban ki a sztrájkjog jogosultja. A sztrájkjog vajon az egyes egyéneket illeti-e meg, avagy a szakszervezeteket? Úgy is feltehető a kérdés, hogy a szakszervezet alapításához való jog a dolgozók egyéni sztrájkjogából vezethető-e le, avagy fordítva, s a dolgozók egyéni sztrájkjoga az, amelyet a szakszervezet alapításához való jogból eredeztethetünk. A szakirodalom megosztott ebben a kérdésben.⁴⁶ Azonban észszerűbb lehet azt mondani, hogy a sztrájkjog jogosultjai nem az egyes egyének, hanem a szakszervezetek, hiszen a sztrájkot a szakszervezetnek kell vezetnie, s a sztrájkra való felhívásnak is a szakszervezettől kell származnia.⁴⁷

41 Lichtenstein, 2016, 663. o.

42 Kiss, 2005, 489. o.

43 Grundgesetz, Art. 20 (1): Die Bundesrepublik Deutschland ist ein demokratischer und sozialer Bundesstaat.

44 Berke és Kiss 2009, 42. o. nyomán Engels, 2008, 327. o.

45 Waas, 2012, 7. o.

46 Waas, 2012, 9. o.

47 Koch, 2019.

Ausztria

A német jogi szabályozáshoz hasonlóan Ausztriában is hiányzik a sztrájkjog szabályozása. Az osztrák alkotmányban – ideértve a szövetségi alkotmányt (*Bundes-Verfassungsgesetz*),⁴⁸ az alkotmánytörvényeket (*Verfassungsgesetz*), a tartományi alkotmányokat (*Landesverfassungsgesetz*) – nem találunk kifejezett rendelkezést a sztrájkjogra vonatkozóan, sem külön törvény nem rendelkezik róla, illetve a bírói gyakorlat sem játszik szerepet a munkaharc joga elméleti hátterének kialakításában. A sztrájkhoz való jogot a szakirodalom és a tudományos álláspontok határozzák meg, a tudományos álláspontok alakítják annak tartalmát, ebből kifolyólag tankönyvi vagy tudósjognak (*Gelehrtenrecht*) nevezhető az osztrák sztrájkjog. Az állam sztrájkjog szabályozására vonatkozó ezen magatartása megegyezik a Németországban is irányadó állami semlegesség elvével.⁴⁹

A *Bundes-Verfassungsgesetz* 10. cikk 7. pontja és a *Staatsgrundgesetz*⁵⁰ (StGG) elnevezésű alkotmánytörvény 12. cikke mindösszesen az egyesülési és gyülekezési jogról rendelkezik. Elsősorban azonban nemzetközi és európai dokumentumok teremtik meg a sztrájk alapját, amelyeket Ausztria ratifikált, azokból vezetik le a sztrájk jogalapját. Ezek az alábbi dokumentumok.⁵¹

A munkához kapcsolódó emberi jogok – többek között az egyesülési szabadság mint első generációs alapjog, és az ebből levezethető sztrájkhoz való jog mint második generációs alapjog –, amint azt már korábban említettük, két nemzetközi egyezményben kerültek rögzítésre:⁵² a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában. Ausztria mindkét dokumentumot ratifikálta. Ausztria azzal a kikötéssel ratifikálta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, hogy annak 22. cikkét csak akkor kell alkalmazni, ha az nem ütközik az Európai Emberi Jogi Egyezmény 16. cikkében foglalt korlátozásokba.

Ausztria az Egyesült Nemzetek dokumentumai mellett ratifikálta az ILO két egyezményét is, nevezetesen az Egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló 87. számú egyezményt⁵³ és a Szervezkedési és kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról szóló 98. számú egyezményt,⁵⁴ amely dokumentumok szintén megteremtik a sztrájkhoz való jog alapját. A közszférára vonatkozóan a közszolgálati munkaviszonyról szóló 151-es és kollektív tárgyalásokról szóló 154-es egyezmény tartalmaz kifejezett rendelkezést, azonban azokat Ausztria nem ratifikálta.⁵⁵

48 Gesamte Rechtsvorschrift für Bundes-Verfassungsgesetz Bundes-Verfassungsgesetz.

49 Kajtár, 2011, 23–25. o.; Berke és Kiss, 2009, 47. o.

50 Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, RGBl. Nr. 142/1867.

51 A dokumentumok feltárását segítette: Büttgen, 2018.

52 Puskás, 2017, 259–272. o.

53 Co87 – Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, 1948 (No. 87).

54 Co98 – Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949 (No. 98).

55 Kajtár, 2010a, 32–39. o.

Ausztria a sztrájkjoghoz kapcsolódó általános védelmi kereten túl regionális szintű védelmet biztosító dokumentumokat is ratifikált. Ennek keretében ratifikálta az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Kartát, majd annak 2011-ben módosított változatát is. A Karta szövegét azonban nem ratifikálta maradéktalanul, így a 6. cikk 4. bekezdésben biztosított kollektív fellépéshez való jog, azon belül a sztrájkhoz való jog alkalmazását nem fogadta el Ausztria az állami semlegesség elve alapján. Aláírta, de nem ratifikálta a Karta 1999-es kollektív panasztételi mechanizmusról szóló kiegészítő jegyzőkönyvét. Ausztria a Karta mellett ratifikálta továbbá az Emberi Jogok Európai Egyezményének⁵⁶ 11. cikkét is, ami a gyülekezéshez és egyesüléshez való jogot biztosítja. Bár az egyezményben nem található meg explicit módon a sztrájkhoz való jogosultság, azonban a vonatkozó joggyakorlat szerint a 11. cikk által biztosított egyesülési jog alapján fennálló kollektív jogokból levezethető a létezése.

Összességében Ausztria az állami semlegesség értelmében nem ismeri el a munkáltatók és munkavállalók jogát a kollektív fellépéshez érdekellentét esetén, ennek ellenére nem is tartalmaz kifejezett tilalmat a sztrájk kapcsán.⁵⁷ A sztrájkra az egyesülési és gyülekezési jog, valamint a kollektív fellépés és szervezkedés joga alapján kerülhet sor.

Franciaország

Az eddigiekkel összehasonlításban, Franciaországban sem beszélhetünk a sztrájkjog alkotmányos alapjogi szabályozásáról, hiszen az nem tartalmaz a sztrájkhoz való jogra vonatkozó külön rendelkezést. Azonban a francia alkotmányos szabályozás mégis eltér a német és osztrák megoldástól abban, hogy az alkotmányos gyakorlat szerint a hatályos, 1958. október 4-én kelt alkotmány (*Constitution*)⁵⁸ részét képezi a korábban hatályban lévő, 1946. évi alkotmány preambuluma⁵⁹ is, amelynek 7. pontja úgy rendelkezik, hogy a sztrájkhoz való jog gyakorlását a vonatkozó jogszabályok keretei között garantálni kell. Tehát utalást tartalmaz az alkotmány a sztrájkjog szabályozására, elismerve ezáltal a sztrájk lehetőségét.

Tényleges alkotmányi rendelkezés hiányában, Franciaországban is nemzetközi és európai dokumentumokból eredeztetik a sztrájkjog jogalapját. 1966 óta alkalmazandó a francia jogban a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, amelynek korábban részletezett 8. cikke tartalmaz releváns rendelkezéseket.

Az európai szintű dokumentumokat tekintve Franciaországban az Emberi Jogok Európai Egyezményének 11. cikk által biztosított egyesülési jog alapján fennálló kollektív jogokból vezetik le a sztrájkjogot. Franciaország Ausztriával ellentétben teljes egészében ratifikálta az Európai Szociális Kartát, így a 6. cikk szerinti kollektív alkuhoz való jog hatékony gyakor-

⁵⁶ European Convention on Human Rights of 1950.

⁵⁷ European Committee of Social Rights, 2016, 3. o. és 8–9. o.

⁵⁸ Constitution du 4 octobre 1958.

⁵⁹ Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946.

lásának biztosítása érdekében a sztrájkjogot is. 2000-től az Európai Unió Alapjogi Chartája alapvető jelentőségű rendelkezéseit is elfogadja és alkalmazza a francia jog.

Olaszország

Olaszországban a sztrájk szabályozásának régi gyakorlata van, ahol egy összetett jogi háttérrel találkozhatunk.⁶⁰ Az eddigiekhez képest a nemzetközi dokumentumok mellett alkotmányos szabályozás is létezik, amely megteremti a sztrájkhoz való jog tényleges nemzeti szintű szabályozását.

Az alkotmányos alapokat az 1948. január 1-jén hatályba lépett olasz alkotmány (*Costituzione della Repubblica Italiana*)⁶¹ teremti meg. A 40. cikk garantálja a sztrájkhoz való jog gyakorlását, amikor kimondja, hogy „[a] sztrájkjog az ezt szabályozó törvények keretei között gyakorolható”. Bár Franciaországban is mindösszesen ennyiről rendelkezik az alkotmány, azonban az olasz alkotmány az alapvető jogok és kötelezettségekről szóló III. fejezetében helyezi el a sztrájkjogról szóló rendelkezést, megteremtve ezáltal annak alapjogi jellegét. A meglehetősen szűkszavú alkotmányos rendelkezésnek indoka abban rejlik, hogy az olasz szakirodalom a 40. cikket összekapcsolja a 39. cikkel, amely a szakszervezeti szerveződés szabadságát biztosítja, illetve a 3. cikk (2) bekezdésével, amely szerint „[a] Köztársaság feladata, hogy megszüntesse azokat a gazdasági és társadalmi akadályokat, amelyek lényegesen korlátozva az állampolgárok egyenlőségét és szabadságát, meggátolják a személyiség kiteljesedését, és minden munkavállaló részvételét az ország politikai, gazdasági és társadalmi életében”.⁶²

Olaszország az alábbi nemzetközi és európai dokumentumokat ratifikálta, melyek szintén fontos szerepet játszanak a sztrájkjog alapjogi vonatkozásában: az ENSZ dokumentumai közül Olaszország is ratifikálta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, illetve a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. Az ILO munkaharccal kapcsolatos egyezményei közül pedig 87., a 98. és a 151. számú egyezményeket.

Olaszország 1996-ban írta alá, majd 1999. július 5-én ratifikálta az Európai Szociális Kartát, a kollektív panasztételi eljárást pedig 1997-ben fogadták el.

Szlovákia

Szlovákiában, hazánkhoz hasonlóan, az alkotmány (*Ústava Slovenskej republiky*)⁶³ teremti meg a sztrájkjog alapjogi jellegét, tehát az alapjogi vizsgálat szempontjából a szlovák alkotmányból kell kiindulni. Az alkotmány a gazdasági, szociális és kulturális jogok kö-

⁶⁰ Berke és Kiss, 2009, 29. o.

⁶¹ Costituzione Della Repubblica Italiana (GU n.298 del 27-12-1947).

⁶² Kajtár, 2010b, 40. o.

⁶³ Ústava Slovenskej republiky, Ústavní zákon č. 460/1992 Sb.

rében, a 37. § (4) bekezdésében rendelkezik a sztrájkhoz való jogról, melynek értelmében a sztrájkhoz való jog biztosított, annak feltételeit törvény határozza meg. Bírók, ügyészek, a fegyveres erők, a tűzoltók és a katasztrófavédelem állományába tartozók számára a sztrájk tilos. E rendelkezést a szakszervezeti jogokkal együtt szabályozza az alkotmány a 37. §-on belül. A 37. § rendelkezését az 54. § egészíti ki azzal, hogy a sztrájk lehetőségét jogszabály korlátozhatja olyan munkavállalók esetében, akik fontos szerepet töltenek be az élet és az egészség védelme területén.

Az alkotmány mellett a nemzetközi és európai dokumentumok is fontos szerepet töltenek be a szlovák sztrájkjogi szabályozásban, melyek jelentőségét maga az alkotmány határozza meg a 7. § (5) bekezdésében, miszerint az állam által ratifikált emberi jogok és alapvető szabadságok garantálásáról szóló nemzetközi egyezmények elsőbbséget élveznek a szlovák joggal szemben. Ezek közé a dokumentumok közé tartozik többek között az Európai Szociális Charta.

Csehország

A cseh munkavállalók sztrájkhoz való jogát a Cseh Köztársaság alkotmányának (*Ústava České republiky*) részét képező Alapvető jogok és szabadságok kartája⁶⁴ tartalmazza, megteremtve ezzel a sztrájkjog alapjogi jellegét. A 27. § (4) bekezdése értelmében „a sztrájk törvény által meghatározott keretek között biztosított, kivéve a bírák, ügyészek, a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek tagjai számára”.

Az alkotmány 10. cikke értelmében a Cseh Köztársaság által ratifikált nemzetközi dokumentumok kötelező érvényűek, a jogrend részét képezik. Ha a nemzetközi dokumentum tartalma eltér a nemzeti jogszabály rendelkezéséről, úgy a nemzetközi dokumentum élvez elsőbbséget, azt kell alkalmazni. Ebből következően a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 8. cikk (1) bekezdés d) pontja szerint Csehországnak is biztosítania kell a sztrájkjogot.

Lengyelország

Lengyelországban is alkotmányos alapjai vannak a sztrájkhoz való jognak. Az 1997. április 2-án hatályba lépett lengyel alkotmány (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*)⁶⁵ a személyek és az állampolgárok szabadságáról, jogairól és kötelezettségeiről szóló II. fejezetben, a politikai jogok és kötelezettségek között garantálja a sztrájkhoz való jogot. Az 59. cikk (3) bekezdése szerint „[a] szakszervezeteknek jogukban áll a munkavállalók sztrájkját vagy más tiltakozását megszervezni a törvényben meghatározott keretek között. A közérdek védelme érde-

---

64 Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky, Usnesení č. 2/1993 Sb.

65 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483.

kében törvény korlátozhatja vagy megtilthatja a sztrájk egyes formáit a munkavállalók speciális csoportjára nézve vagy speciális területeken.”

A több alkalommal hivatkozott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát Lengyelország is ratifikálta.⁶⁶ A vonatkozó ILO-egyezmények Lengyelország esetében is alkalmazandók, az Európai Szociális Chartát pedig 1997-ben ratifikálta Lengyelország. A Charta 1966-os módosítását 2005-ben aláírta ugyan, de magára a ratifikálásra még nem került sor. Szintén nem hagyták jóvá a kollektív panasztételi eljárást sem.

Románia

Romániában a sztrájk nemcsak egy nyomásgyakorlási módszernek minősül, hanem az idők során egy jogi eszközzé alakult át, amit Románia alkotmánya (*Constitutia*)⁶⁷ is szabato. Az Alapvető jogok és szabadságok fejezetén belül a 43. cikk első bekezdése írja elő, hogy „[a] munkavállalóknak a szakmai, gazdasági és szociális érdekeik megvédéséért joguk van sztrájkhoz folyamodni”. A sztrájkjogot a román jogrendben egyéni jogként tartják számon, amit kizárólag kollektíven lehet gyakorolni, és erről a jogról nem lehet lemondani.

4.2. A sztrájk jogalapja

A sztrájkjog alkotmányos alapjogi szabályozásának hiánya esetén a sztrájk jogalapját az ún. háttérjogok képzik, azaz azon alapjogok, melyekből levezethető a sztrájkhoz való jogosultság, melyek lehetővé teszik a kollektív fellépés lehetőségét. Továbbá meghatározott elvek, feltételek játszanak fontos szerepet a jogalap tekintetében. Azokban az országokban, ahol viszont az alkotmány biztosítja a sztrájkhoz való jog alapjogi jellegét, ott a jogalapot a további részletszabályokat meghatározó törvények adják.

Németország

A német jog a sztrájkiszabályozást illetően nem tartalmaz tételes jogi szabályokat, sem az alkotmány, sem külön törvény nem rendelkezik róla. A részletes szabályok az esetjogban alakultak ki és fejlődtek tovább.

A jogszerű sztrájk *Bundesarbeitsgericht* által kidolgozott konjunktív előfeltételeit kiválóan foglalja össze Alexander Gagel:

1. A sztrájkjal egy jogszerű kollektív szerződés megkötését kívánják kikényszeríteni egy olyan kérdésben, amely jogszerűen szabályozható kollektív szerződésben.

66 Kajtár, 2010b, 49–50. o.

67 *Constitutia Romaniei*.

2. A sztrájkot egy jogi értelemben vett szakszervezet vezeti.
3. A sztrájk nem sérti meg a felek békekötelezettségét.
4. A sztrájk megfelel az arányosság követelményének.⁶⁸

A magyar joghoz hasonlóan az első követelményhez számos kiindulópontot kapnak a *Bundesarbeitsgericht* bírái. Ezek alapján – a példa kedvéért – az a sztrájk, amelynek célja, hogy a békekötelezettség vagy a kollektív szerződés valamely rendelkezésének megsértését eredményező kollektív szerződés megkötésére kerüljön sor, jogellenes. Az Európai Szociális Karta esetjoga nagy jelentőséggel bír a sztrájk jogalapjának meghatározásában, hiszen nemzetközi szintű iránymutatással szolgál a mindenkori jogalkotó és jogalkalmazó számára. A Karta szerint a sztrájk kiírásáról csak szakszervezet hozhat döntést, feltéve, hogy a szakszervezet megalakulását nem terhelik túlzott alakiságok. Ez a rendelkezés nem követeli meg az államoktól, hogy a munkavállalók bármely csoportjának felhatalmazást adjanak sztrájk kiírására, de lehetőséget ad számukra, hogy eldöntsék, mely csoportok rendelkeznek ezzel a joggal, és így korlátozzák a sztrájkhirdetés jogát a szakszervezeteknek. Ugyanakkor a sztrájk megszervezésének jogát például a legrepresentatívabb szakszervezetekre történő korlátozása olyan intézkedésnek minősül, amely nem felel meg a Karta 64. cikkének. Az esetjog azt is rögzíti, hogy a sztrájk kiírása után minden érintett munkavállalónak joga van részt venni a sztrájkban, függetlenül attól, hogy a sztrájkot kiíró szakszervezet tagja-e vagy sem.⁶⁹

A sztrájkot elszenvedő munkáltatónak nincs alapvető kötelezettsége arra vonatkozóan, hogy jogi eszközökkel megakadályozza az ellene folyó jogellenes sztrájkot.⁷⁰ Irreleváns a sztrájkot vezető szakszervezet tiltakozása, amely a jogellenes követelések nélkül, de ugyanazon sztrájkkövetkezmények mellett vezette volna a sztrájkot.⁷¹ Az feltétlenül megjegyzendő, hogy e követelmény hosszú ideje a kritikák kereszttüzében áll, mondván, hogy ez olyan korlátozást jelent, amely erőteljesen szűkíti a sztrájkjog gyakorlásának lehetőségét.

A második követelmény kapcsán megjegyzendő, hogy a sztrájk abbéli korlátozott természetéből fakadóan, hogy kizárólag kollektív szerződésben szabályozható kérdések rendezésére irányulhat, az következik, hogy a jogszerű sztrájkot kizárólag szakszervezet szervezheti és vezetheti, valamint kizárólag a szakszervezet tartozik felelősséggel a sztrájkot illetően. Ennek oka az, hogy tulajdonképpen egyedül a szakszervezet van abban a helyzetben, hogy kollektív szerződést kössön. Ezért él túlnyomórészt az a jogi elképzelés a német szakirodalomban, hogy a nem szakszervezet által vezetett, úgynevezett „vad” sztrájkok

⁶⁸ Gagel, 2019.

⁶⁹ Digest of the case law of the European Committee of Social Rights, 2018, 103. o.

⁷⁰ BAG, 26.07.2016–1 AZR 160/14, 2016.1543. o. „3. Ein Streik, dessen Kampfziel auch der Durchsetzung einer friedenspflichtverletzenden oder tarifwidrigen Tarifforderung dient, ist rechtswidrig. 4. Den bestreikten Arbeitgeber trifft grundsätzlich keine Obliegenheit, einen gegen ihn gerichteten rechtswidrigen Streik mit rechtlichen Mitteln abzuwehren.”

⁷¹ BAG, 26.07.2016–1 AZR 160/14, 2016.1544. o. „5. Der Einwand einer streikführenden Gewerkschaft, sie hätte den Streik auch ohne die rechtswidrige Forderung mit denselben Streikfolgen geführt (rechtmäßiges Alternativverhalten), ist unbeachtlich.”

jogellenesek.⁷² A sztrájk, a *Bundesarbeitsgericht* véleménye szerint, kiegészítő szerepet tölt be a kollektív szerződések rendszerében. A *Bundesarbeitsgericht* kifejtette abbéli nézetét is, hogy azért szükséges a sztrájk szervezésének és vezetésének jogát a szakszervezetek kezébe helyezni, mert csak így biztosítható a felelősség e jog gyakorlását illetően.⁷³ Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanakkor elegendő az is, ha az adott kérdésben kompetens szakszervezet a „vad” sztrájkként induló sztrájkot „átveszi”, s ez által tulajdonképpen visszaható hatállyal legitimálja azt a felelősség viselésének felvállalásával.⁷⁴

A harmadik követelményként megfogalmazott békekötelezettség⁷⁵ tulajdonképpen nem más, mint a *pacta sunt servanda* elvének sztrájkjogra vonatkoztatott analógiája. Tömören akként foglалható össze, hogy a kollektív szerződést is be kell tartani. Ennek következményeként a sztrájk nem lehet jogszerű abban az esetben, ha a szerződő felek a kollektív szerződést határozatlan időre és a felmondás jogával, vagy határozott időre kötötték, és a sztrájk e kollektív szerződés időbeli hatálya alatt történik (ez az eset akkor áll fenn, ha a sztrájk a kollektív szerződésben foglaltak ellen irányul, feltéve, hogy a megállapodással érintett jogokat és kötelezettségeket a munkáltató betartja).⁷⁶ Ha a kollektív szerződés hatálya alá tartozó felek tárgyalási kötelezettséget kötöttek ki meghatározott esetre, a tárgyalások megkezdése a békekötelezettség felfüggesztésének minősül.⁷⁷

Az arányosság lényege azt takarja, hogy sztrájk csak abban az esetben kezdeményezhető és folytatható, ha az elérni kívánt célokkal arányban van, s a munka beszüntetése e cél eléréséhez mindenképpen szükséges. Az arányosság követelményéből következik a sztrájk *ultima ratio* jellege, azaz a szakszervezet csak a legvégső esetben nyúlhat ezen eszközhez, kizárólag akkor, ha minden, a sztrájkot megelőző lépés sikertelen volt. E követelményt gyakran az úgynevezett „fair” sztrájk kategóriája alatt említik.⁷⁸

Ausztria

Ausztriában sem létezik külön törvényi szabályozás a sztrájkjogra vonatkozóan, azt a szakirodalom alakítja. A *Bundes-Verfassungsgesetz*, azaz a szövetségi alkotmánytörvény

72 Gagel és Bender, 2019. Rn. 22.

73 Gagel és Bender, 2019. Rn. 23.

74 Gagel és Bender, 2019. Rn. 26.

75 A kollektív szerződési békekötelezettségből (*kollektivvertragliche Friedenspflicht*) folyó korlátozás kötelmi jogi hatással bíró munkaharci tilalmat ír elő a szerződésben részes felek számára, a szerződés érvényességének ideje alatt (az egyéni munkavállalókra és munkaadókra nem vonatkozik), a szerződésben foglalt kérdések tekintetében. Mivel ez csak a kollektív szerződéses partnerekre vonatkozik, ezért más munkáltatókat és munkavállalókat nem kötelezi arra, hogy tartózkodjanak a harcoktól. A felek megállapodhatnak abban, hogy a kollektív szerződésben nem szabályozott területen felmerülő vitás kérdést egy másik kollektív szerződésben rendezik. Ez a korlátozás megegyezik a német munkajogi békekötelemmel. Ld.: Kiss, 2005, 497. o.

76 Gagel és Bender, 2019. Rn. 27.

77 Gagel és Bender, 2019. Rn. 28.

78 Gagel és Bender, 2019. Rn. 35.

mindösszesen a háttérjogokról rendelkezik, illetve a munkajogviszonyokról szóló alkotmányerejű törvényben (*Arbeitsverfassungsgesetz*)⁷⁹ és a köztisztviselők jogállásáról szóló törvényben (*Beamten-Dienstrechtsgesetz*)⁸⁰ található kapcsolódó rendelkezés.

A *Bundes-Verfassungsgesetz* 10. cikk 7. pontja értelmében szövetségi hatáskörbe tartozik az egyesülési és gyülekezési jogról, a 11. pont értelmében pedig a munka törvénykönyvéről (annak meghatározott tárgykörei) szóló törvény megalkotása és végrehajtása. A szövetségi alkotmány mellett a *Staatsgrundgesetz*⁸¹ (StGG) elnevezésű alkotmánytörvény 12. cikke rendelkezik az egyesülési és gyülekezési jogról, azonban az csupán az osztrák állampolgárok szakszervezetek létrehozásához és ahhoz való csatlakozáshoz való jogát biztosítja és védi, ami nem terjed ki a kollektív fellépéshez való jogra, beleértve a sztrájkhoz való jogot is.

Általánosságban véve az *Arbeitsverfassungsgesetz* szabályozza a magánjogi munkaviszonyokat, ezen belül mind az egyéni, mind a kollektív munkajogi jogviszonyokat, a sztrájkra vonatkozó kifejezett rendelkezések nélkül. A közszférában külön jogszabály szabályozza a közszektorban előforduló helyzeteket. A köztisztviselők jogállásáról szóló törvény (*Beamten-Dienstrechtsgesetz*)⁸² a köztisztviselők szolgálati jogviszonyát szabályozza, akik a törvény értelmében szakszervezethez csatlakozhatnak és érdekképviselői csoportokat hozhatnak létre. A köztisztviselők érdekeit képviselő szakszervezet a Közzszolgálati Szakszervezet (*Gewerkschaft Öffentlicher Dienst – GÖD*), amely szervezet képviseli a köztisztviselők érdekeit a kollektív tárgyalások esetén. A Munkaalkotmány 4. §-a értelmében a munkavállalók és munkáltatók törvényes érdekképviselői szerveit, a 7. § szerint a közjogi jogi személyeket illeti meg a kollektív tárgyalás joga. A köztisztviselőkről szóló törvény ellenben nem rendelkezik a kollektív tárgyalás jogáról.⁸³ A gyakorlatban azonban a GÖD és a *Younion*⁸⁴ szervezet folytat tárgyalást a köztisztviselők és a közszektor dolgozóinak bére és munkafeltételei kapcsán.⁸⁵

A sztrájkjogra vonatkozó tételes jogi szabályozás hiánya oda vezet, hogy a sztrájkjogot az osztrák jogrendszert meghatározó szabályok és elvek határozzák meg. Az egyik az ún. *Arbeitskampferbote*, azaz a munkaharccal szembeni tilalmak, a másik a *Sittenwidrigkeit*, azaz a jó erkölcsbe ütköző munkaharc, ezekről részletesebben a hetedik fejezetben is szót ejtünk.⁸⁶ A munkaharci tilalmak közzé az ún. békekötelezettségből folyó korlátozás, illetve az ún. üzemi alkotmányjogi alapú békekötelezettség (*betriebsverfassungsrechtliche Friedenspflicht*) sorolandó, ami a munkáltatót és munkavállalót a munkaharctól való tartózkodásra kötelezi.

79 Bundesgesetz vom 14. Dezember 1973 betreffend die Arbeitsverfassung (*Arbeitsverfassungsgesetz – ArbVG*).

80 Gesamte Rechtsvorschrift für Beamten-Dienstrechtsgesetz 1979.

81 Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.

82 Gesamte Rechtsvorschrift für Beamten-Dienstrechtsgesetz 1979.

83 Marhold és Friedrich, 2012, 425–426. o.

84 A *Younion* az önkormányzati munkavállalók, valamint a művészek, média, sport és szabadfoglalkozásúak egyesülete.

85 Glassner és Hofmann, 2019, 38. o.

86 Berke és Kiss, 2009, 48–49. o.; Marhold és Friedrich, 2012, 501–506. o.

Amint arra már az első fejezetben is utaltunk, az üzemi alkotmányjog lehetővé teszi, hogy a munkavállalók befolyásolhassák⁸⁷ a munkáltatók döntéshozatali folyamatait, a döntések részben vagy teljesen a munkavállalók bevonásával szülessenek, ezáltal a munkavállalók hatékonyan beavatkozhatnak a munkáltatói szervezet irányításába.⁸⁸ Az *Arbeitsverfassungsgesetz* 39. § (1) bekezdése mondja ki megalkotását, amikor úgy fogalmaz, hogy „az üzemi alkotmányra és annak alkalmazására vonatkozó rendelkezések célja az érdekek egyensúlyának megteremtése a munkavállalók és a vállalat érdekében”.⁸⁹

Franciaország

A francia alkotmány rendelkezése folytán a sztrájk gyakorlásának keretét törvény, még hozzá a munka törvénykönyve (*Code du Travail*) garantálja, amely megteremti a sztrájkhoz való jog alapját.

A *Code du Travail* V. könyvének 1. címe szól a sztrájk gyakorlásáról két fejezetben. Az első az általános rendelkezéseket (L2511-1), a második pedig a közszolgálatra vonatkozó eltéréseket (L2512-1-től L2512-5-ig) tartalmazza.

Az általános szabályok egy általános diszkriminációs tilalmat fogalmaznak meg. Eszerint a sztrájkjog gyakorlása:

- nem szolgálhat munkaszerződés felmondásának alapjául – kivéve, ha a munkavállaló súlyos kötelezettségszegést követett el. Amennyiben ilyen nem állapítható meg a munkavállaló oldalán, a munkáltató munkaviszony megszüntetésére irányuló intézkedése automatikusan érvénytelen.
- Nem eredményezhet semmiféle hátrányosan megkülönböztető intézkedést az L. 1132-2 cikkben⁹⁰ említettek szerint, különös tekintettel a javadalmazásra és a béren kívüli juttatásokra.

A közszférára vonatkozó rendelkezéseket részletesen könyvünk V. fejezetében tárgyaljuk.

87 A munkavállalói befolyásolásnak két alapvető módja van: a) a XIX. századtól a munkavállalók kollektív alku révén érvényesítik akarataikat a munkáltatóval szemben, ha kell, a munkaharc eszközei révén; b) a Weimari Köztársaság idején jelent meg a munkavállalói részvétel intézménye, amelynek fő eszközei a tájékoztatás, a konzultáció és a közös döntéshozatal. A munkavállalói részvételnek két típusa alakult ki, a monista és dualista modell. A dualista modellnél a kollektív tárgyalás és az üzemi alkotmányjogi modell szétválik-e egymástól (pl. Németország, Ausztria), a monista modell esetében azok keverednek egymással és a jogosítványok között átfedések mutatkoznak (pl. Franciaország, Olaszország).

88 Hungler, 2020, [1]–[3].

89 Szó szerint: „Ziel der Bestimmungen über die Betriebsverfassung und deren Anwendung ist die Herbeiführung eines Interessenausgleiches zum Wohl der Arbeitnehmer und des Betriebes.”

90 Az említett szakasz a francia munka törvénykönyvének antidiszkriminációs intézkedéseire vonatkozik.

A sztrájk jogalapja kapcsán továbbá három elengedhetetlen feltétel egy időben történő teljesülése szükséges ahhoz, hogy egy munkabeszüntetés a francia jog szerint sztrájknak minősülhessen:

- a munka teljes beszüntetése,
- minden sztrájkoló munkás részvétele a munkabeszüntetésben (szakszervezet sztrájkra való felhívása nem szükségszerű),
- foglalkoztatással kapcsolatos célok megvalósítására irányul (bérkérdések, munkakörülmények módosítása, a munkahely védelme stb.).

Amennyiben a három konjunktív feltételből bármelyik nem teljesül, a francia jog szerint nem beszélhetünk jogszerű sztrájkról. Jogellenesnek minősül ezek szerint különösen:⁹¹

- a lassító sztrájk (lassítva vagy önként hibás körülmények között végzett munka),
- a sztrájk, ha a munkavállalók munkaszerződésében meghatározott valamely speciális kötelezettségére korlátozódik (például készenléti idő mértéke),
- az egymást követő tevékenységek láncolata, amelyek a munkáltató működésének blokkolásához vezetnek kollektív és összehangolt munkaleállás nélkül,
- a kizárólag politikai motívumokra alapított sztrájk.

A magánszektorban bármikor kezdeményezhető sztrájk, a jog gyakorlásának időbeli korlátja nincs⁹² és főszabály szerint előzetes bejelentéshez sem kötött.⁹³ Fontos előírás azonban, hogy bár előzetesen nem szükséges figyelmeztetni a munkáltatót a sztrájkra, amikor az kezdetét veszi, a munkáltatónak ismernie kell azokat a munkakörülményekkel kapcsolatos indokokat, amelyek megalapozták a sztrájkot. Ezen okok közlését követően a munkavállalóknak nem szükséges várnia a munkáltató válaszára, így amennyiben a munkáltató esetleg nem vitatja a felvetett problémákat, akkor is jogszerűen megkezdhető a sztrájk. Bár az egyes munkavállalóknak nem szükséges közölnie a munkáltatóval, hogy részt kívánnak-e venni a munkabeszüntetésben, vannak szektorok, ahol ez elengedhetetlen – így például a tömegközlekedés és a légi közlekedés, valamint a közoktatás területén.

A sztrájkoló munkavállalók szabadon gyakorolhatják a munkabeszüntetéshez kapcsolódó jogukat, ugyanakkor figyelemmel kell lenniük arra, hogy a nem csatlakozó munkavállalókat ne zavarják. Jogellenessé válik a sztrájk, ha a munkabeszüntető tevékenységben részt nem vevő munkavállalóknak a munkavégzés helyszínére való bejutását megakadályozzák, illetve ha tönkreteszik vagy elvonják a munkavégzéshez szükséges felszerelést. A sztrájk jogszerű-

91 Az eljárás feltételeit (*Conditions*) ld.: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F117>.

92 A francia jogrend szerint sztrájknak minősül a rövid időtartamú (jellemzően 1 óras vagy annál rövidebb) és a hosszú időtartamú (napokig, akár hetekig tartó) munkabeszüntetés is. Emellett lényeges körülmény, hogy a sztrájk ismételhető, így például elképzelhető egy olyan megoldás, hogy a munkavállalók tíz napon át minden munkaidő-beosztás szerinti órában tizenöt percen át koncentrált formában beszüntetik a munkavégzést.

93 Az eljárásról (*Procédure*) ld.: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F117>.

ségének folyamatos fenntartásáért mind a sztrájkoló munkavállalók, mind a sztrájk mögött álló szakszervezet(ek) felelősek.⁹⁴

Olaszország

Olaszországban a sztrájkjogi szabályozás és jogalkalmazás alapja az alkotmány 40. cikkének rendelkezése. Emellett kifejezetten a sztrájkot mint jogintézményt általánosan szabályozó külön törvény nem létezik. Van azonban egy olyan törvény,⁹⁵ amely az alapvető közszükségletet kielégítő munkáltatónál folyó sztrájkot szabályozza, ez az alapvető közszolgáltatásokban a sztrájkhoz való jog gyakorlására és az alkotmányosan védett személy jogainak védelmére vonatkozó 1990. évi 146. törvény.⁹⁶ A törvény kötelezi a sztrájkoló munkavállalókat azon minimális szolgáltatások biztosítására, amelyek valamely alkotmányos jog gyakorlásával függenek össze. A szolgáltatás biztosítása szempontjából nincs különbség aközött, hogy az magán- vagy közjellegű. Ugyanakkor ennek a feladatnak a kivitelezését és a felelősséget a jogalkotó az érdekképviselői szervek és a közszolgáltatást biztosító közigazgatási szerv között megkötendő egyezményekre és szerződésekre telepítette,⁹⁷ tekintettel arra, hogy Olaszországban a kollektív megállapodások hálózata alakult ki.⁹⁸

A jogszabályt utóbb három alkalommal, 2000-ben,⁹⁹ 2009-ben és 2015-ben is módosították. A szigorításokra az első két esetben a közszolgáltatásokat érintő, sokszor kontrollálhatatlan, illetve a kellő támogatottságok nélküli sztrájkok, valamint a gyakori sztrájkfenyegetések miatt volt szükség.¹⁰⁰

A jogalkotó szándéka szerint a törvény egyensúlyt teremt a sztrájkhoz való jog és a közszolgáltatások folyamatosága között annak érdekében, hogy – anélkül, hogy bizonyos csoportokat megfosztana a sztrájkhoz való jogtól – a sztrájkjog gyakorlása közben is biztosítva legyen az alapvető szolgáltatások minimális mértéke. Egyebekben, az egyes közszolgáltatási ágazatok előforduló sztrájk részletes szabályait a törvény kollektív szerződésekre utalja.¹⁰¹

Az eddig leírtakból látható, hogy a törvényi szabályozás meglehetősen hiányos, ezért fontos szerepet játszik a sztrájkjog alapján, lényegében, fejlődésében a bírói út és a jog-

94 A sztrájkolókat akaratának tiszteletben tartását (Respect de la volonté des non-grévistes) ld.: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F117>.

95 Kiss György Munkajog című, 2005-ben íródott könyvében említést tesz több olyan jogszabályról, melyek a sztrájk egyes elemeit, jogkövetkezményeit, valamint a munkavállalók védelmét szolgáló rendelkezéseket tartalmaznak. Ld. pl. az olasz büntető törvénykönyvet, vagy az ún. munkavállalói státútumot.

96 Legge 12 giugno 1990 n. 146. Norme sull'esercizio del diritto di sciopero nei servizi pubblici essenziali e sulla salvaguardia dei diritti della persona costituzionalmente tutelati. (Az alapvető közszolgáltatásokban a sztrájkhoz való jog gyakorlására és az alkotmányosan védett személy jogainak védelmére vonatkozó szabályok.)

97 Egresi, 2013, 199. o.

98 Berke és Kiss, 2009, 31. o.

99 Módosítva a 2000. évi 83. törvénnyel.

100 Kajtár, 2010b, 54. o.

101 Berke és Kiss, 2009, 31. o.

tudomány.¹⁰² Tekintettel arra, hogy Olaszországban mindig is kimagasló volt a jogtudósok szerepe, így az olasz munkajogi szaklapokban, kommentárokból megjelenő tudományos munkák is nagymértékben formálják az olasz jogot.¹⁰³ Rendszerint az olasz Legfelsőbb Bíróság (*Corte Suprema di Cassazione*), illetve az egyéb nagyvárosi bíróságok ítéletei dominálnak, mégsem beszélhetünk az olaszoknál precedensrendszerről.¹⁰⁴

A sztrájkjoghoz kapcsolódó első alkotmánybíróági határozat (123-123/1962) alkotmányellenesnek nyilvánította az 1930. évi Büntető Törvénykönyv 330. §-át, amely háromnál több munkavállaló esetén minimum két évig terjedő szabadságvesztéssel sújtotta azokat a munkavállalókat, akik önkényesen abbahagyták a munkát olyan közjogi jogállású munkáltatónál, amelynek tevékenysége közszolgáltatásnak minősült, illetve, ha a munkáltató magánmunkáltatóként végzett közszolgáltatásnak minősülő munkát. Ennek a határozatnak abból a szempontból is nagy a jelentősége, hogy az alkotmányból levezetve kimondta a sztrájk általános korlátozásaként a közérdek veszélyeztetésének tilalmát. A határozatot azonban széles körben kritizálták. Az alkotmánybíróság 1969-ben további két határozatot (31/1969, 84/1969) hozott a sztrájkjog kapcsán, melyek alapján akkor ismeri el a közszolgáltatásban foglalkoztattak sztrájkhoz való jogát, ha meghatározott feltételek teljesülése.¹⁰⁵

Az olasz sztrájkjogi szabályozás további fontos eleme a jogszabályok, bírói jogértelmezés és jogtudomány mellett a Garancia Bizottság (*Commissione di Garanzia*) tevékenysége.¹⁰⁶ Az alapvető közszolgáltatásokra vonatkozó törvény 12. cikke rendelkezik a Garancia Bizottságról, amely egy kilenc tagból álló, független testület, melynek tagjait az alkotmányjog, a munkajog és az ipari kapcsolatok szakértői közül választják ki. A bizottság fő feladata az 1990. évi 146. törvény végrehajtásának biztosítása oly módon, hogy felmérje a sztrájkhoz való jog gyakorlása és az alkotmányosan védett, a törvény 1. cikk (1) bekezdésében foglalt jogok gyakorlásának összeegyeztethetőségét. A bizottság hatásköre az alapvető közszolgáltatásokra vonatkozó sztrájkjog törvény 2000. évi módosítása során erősödött. Joga van ellenőrizni és kiértékelni a közszolgáltatási szektorban működő vállalatok belső szabályzatait, valamint a munkáltató és a szakszervezetek közötti megállapodásokat. Amennyiben a testület álláspontja szerint ezek nem védik kellően a fogyasztók és a felhasználók érdekeit, javaslatot dolgoz ki a felek számára. Ha a szociális partnerek ezt a javaslatot nem fogadják el, de továbbra sem kötnek elfogadható tartalmú megállapodást, a bizottság ideiglenesen meghatározza a minimum szolgáltatás mértékét, amelyet a felek kötelesek alkalmazni a megfelelő megállapodás megkötéséig.¹⁰⁷

102 Warneck, 2007, 7. o.

103 Kajtár, 2010b, 42. o.

104 Kajtár, 2010b, 42. o.

105 Berke és Kiss, 2009, 30. o.

106 Berke és Kiss, 2009, 30. o.

107 Berke és Kiss, 2009, 32–33. o.

Szlovákia

Szlovákiában a sztrájk lehetősége alkotmányos szinten biztosított, az alkotmány garantálja törvényi keretek közötti gyakorlását. A szabályozás célja, hogy a munkavállalók, illetve a szakszervezetek a kollektív munkaügyi vita során egy hatékony eszközzel legyenek képesek nyomást gyakorolni a munkáltatóra.

A részletszabályokat a kollektív alkuról szóló 1991. évi II. törvény¹⁰⁸ tartalmazza. A törvény kétféle sztrájkot különböztet meg: kollektív szerződéssel kapcsolatos viták esetén alkalmazható sztrájkot és szolidaritási sztrájkot. Az összes többi lehetséges sztrájkforma (pl. politikai sztrájk) nincs szabályozva, jogszerűségük így tisztázatlan marad, komoly vita tárgyát képezve ezáltal.¹⁰⁹

Csehország

A cseh szabályozásban a sztrájk jogalapja a munkavállalók szociális és gazdasági érdekeinek védelmén nyugszik. A munkáltató és a munkavállaló, valamint a szakszervezetek közötti kollektív alku során a gyengébb fél pozíciójában levőknek is szükségük van egyfajta – a jog által megfelelően szabályozott, és korlátok közé szorított – nyomásgyakorló eszközre, hogy követeléseiknek nagyobb hangsúlyt legyenek képesek adni. A sztrájkokat főként szakszervezetek szervezik azzal a céllal, hogy jobb alkulehetőségeket érthessenek el a munkaadókkal szemben. A sztrájkban való részvétel időtartama alatt a résztvevő nem jogosult sem fizetésre, sem bérkompenzációra, ugyanakkor a munkabeszüntetés e formája engedélyezett távolmaradásnak minősül, amíg a sztrájk esetleges jogellenességét bíróság határozatban meg nem állapítja.

A cseh kormány 2013-ban terjesztett elő törvényjavaslatot a sztrájkhoz való jogról, melyben javasolta, hogy terjesszék ki a sztrájk lehetőségét a kollektív megállapodások körén kívülre is. A javaslatot a szakszervezetek erősen ellenezték, így végül nem lett belőle jogszabály,¹¹⁰ azaz jelenleg Csehországban nincs a sztrájkjogot szabályozó speciális törvény. Az egyedüli kapcsolódó jogforrás a kollektív tárgyalásról szóló 2/1991. számú törvény,¹¹¹ amelynek 16. §-a a sztrájkot kizárólag a munkavállalók és szakszervezetek közötti tárgyalás keretében ismeri el.

A szabályozáshoz kapcsolódóan a gépjárművezetők 1991-ben figyelemztető sztrájkot kezdeményeztek, melyet az ügyvédek egy része jogellenesnek tekintett azon az alapon, hogy azt nem a kollektív tárgyalásokkal összhangban hívták össze. Azonban a prágai regionális bíróság C 190/92-34 számú ítéletében kimondta, hogy konkrét jogszabály hiánya miatt (a kollektív tárgyalások során érvényesülő sztrájkjogtól eltekintve) nem lehet arra következtetni, hogy a sztrájkhoz való jog nem érvényesül. Ennek alapján a prágai regionális bíróság jog-

¹⁰⁸ Zákona c. 2/1991 Zb. o kolektivnom vyjednávání.

¹⁰⁹ Curran et al., 2017, 79. o.

¹¹⁰ European Trade Union Institute, 2019.

¹¹¹ Zákon č. 2/1991 Sb. o kolektivním vyjednávání.

szerűnek nyilvánította a sztrájkot. A bíróság ezen döntése ellenére számos más marginális probléma továbbra sem oldódott meg. Így például az a személy, aki nem a kollektív tárgyalások keretében vesz részt a sztrájkban, nem élvezheti a kollektív tárgyalásokról szóló törvényben foglalt előnyöket. Ebből a szempontból a törvényi szintű szabályozás nem tekinthető megfelelőnek.¹¹²

A cseh alkotmánybíróság releváns ítéletét 2006-ban hozta meg Pl. ÚS 61/04 számú határozatával. Ebben megerősítette a prágai regionális bíróság ítéletét azzal, hogy megállapította, ha az általános bíróságok elutasítják a kollektív tárgyalásokon kívül összehívott sztrájkokat, akkor megsértik a sztrájkhoz való alkotmányos jogot.¹¹³

Lengyelország

Lengyelországban az alkotmányos alap mellett külön jogszabály, a kollektív munkaügyi viták rendezéséről szóló törvény¹¹⁴ szabályozza a sztrájkhoz való jogot. A törvény sztrájkkal foglalkozó 4. fejezete formai és jogi korlátozásokat fogalmaz meg a szakszervezetek részére a sztrájk szervezése körében.¹¹⁵ E törvény mellett említést érdemel még az 1991. május 23-ai szakszervezetekről szóló törvény.¹¹⁶

Románia

Az alkotmányon túl több törvény rendelkezik a sztrájkjogról. A munka törvénykönyve a munkaügyi konfliktusok között, külön alfejezetben (233–236. cikk) szabályozza a sztrájkra vonatkozó rendelkezéseket. A 233. cikk kimondja, hogy a munkavállalóknak szakmai, gazdasági és szociális érdekeik védelme érdekében joguk van a sztrájkhoz. A sztrájk korlátozását, illetve gyakorlására vonatkozó részletes szabályokat külön törvényre utalja a munka törvénykönyve, melyet az Egyesülési szabadságról, kollektív tárgyalásról és munkaügyi kapcsolatok szabadságáról szóló 62/2011-es törvény (Társadalmi párbeszédéről szóló törvény = *Legea dialogului social*)¹¹⁷ határozza meg, amely mint *ultima ratio* megoldásként rendelkezik a sztrájkokról. Bár a munka törvénykönyve csak a munkavállalókat nevesíti a sztrájk alanyaiként, a sztrájk mint alapjog a köztisztviselőket is megilleti, melyről a köztisztviselők státuszáról szóló törvény rendelkezik.¹¹⁸

---

112 Foltýn, 2009, 3. o.

113 Foltýn, 2009, 3–4. o.

114 Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych.

115 Świątkowski, 2018, 59. o.

116 Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych. Dz.U. z 1991 r. Nr 55, poz. 234.

117 *Legea dialogului social*, Lege Nr. 62 din 10 mai 2011.

118 A köztisztviselők sztrájkjogát előírja a 188/1999 köztisztviselők státuszáról szóló törvény is. Muraru et al., 2008.

5. Összefoglalás

A vizsgált országok elemzését követően megállapítható, hogy a sztrájkhoz való jog elismerése, alkotmányos és törvényi szintű szabályozása, valamint a jogalkalmazás iránya egy adott ország politikai, társadalmi és gazdasági tradícióitól függ, annak ellenére, hogy lezögezhető, mára a sztrájkhoz való jog alapjog jellegét sehol nem vitatják – ami főként a különböző nemzetközi dokumentumok hatásának eredménye. Azonban különbség figyelhető meg a szabályozás mélységében és részletességében. A német és osztrák alkotmányos szabályozás esetén találkozunk azzal a helyzettel, hogy az uralkodó állami semlegesség elve nyomán az alkotmány nem deklarálja a sztrájkhoz való jogot. Mindösszesen a sztrájkjog alapjának, háttérjogának tekinthető egyesülési jogról rendelkezik. Németországban és Ausztriában a sztrájk jogalapját az előbb említett egyesülési jogból, valamint a deklarált nemzetközi és európai dokumentumokból vezetik le. A francia alkotmányos rendelkezés annyiban speciális a némethez és osztrákhoz képest, hogy bár a hatályos alkotmány nem rendelkezik a sztrájkjogról, de annak részét képező 1946. évi alkotmány preambuluma 7. pontja igen, miszerint törvény keretében kell garantálni a sztrájkjogot. Ez alapján úgy tekinthető, hogy a francia alkotmány elismeri a sztrájkhoz való jogot. Továbbá Franciaország is ratifikált több olyan európai dokumentumot, melyek szintén megalapozzák a sztrájk jogalapját Franciaországban. E három országgal szemben Olaszországban, Szlovákiában, Csehországban, Lengyelországban és Romániában is, Magyarországhoz hasonlóan (az Alaptörvény nem a sztrájk fogalmat használja, hanem a munkabeszüntetés jogát) elismeri és deklarálja a sztrájkjogot, megteremtve ezáltal annak alkotmányos alapjogi jellegét. Az olasz alkotmány kifejezetten az alapvető jogok és kötelezettségek fejezetben, a cseh alkotmány az Alapvető jogok és szabadságok kartájában, a román alkotmány pedig az alapvető jogokat és szabadságokat tartalmazó fejezet keretén rendelkezik a sztrájkról, amely külön hangsúlyozza annak alapjogi jellegét. A szlovák alkotmány a gazdasági, szociális és kulturális jogok körében szabályozza a sztrájkjogot, ami a második generációs jogok közötti helyét hangsúlyozza. A lengyel alkotmánynak a személyek és az állampolgárok szabadságáról, jogairól és kötelezettségeiről szóló fejezete garantálja a sztrájkjogot. Mindezek alapján az a következtetés vonható le, hogy azokban az országokban, ahol az alkotmány biztosítja a sztrájkhoz való jogot, ott az alapvető jogok körében kerül garantálásra.

A törvényi szabályozás kapcsán az állapítható meg, hogy Németországban és Ausztriában, ahol az alkotmány nem rendelkezik a sztrájkjogról, ott külön törvény sem foglalkozik azzal, ami szintén az állami semlegesség elvéből következik. Míg Németországban elsősorban az esetjog alakítja a sztrájkjogot, addig Ausztriában a szakirodalom és a tudományos álláspontok. Franciaországban és Romániában a munka törvénykönyve keretében rendelkezik a jogalkotó a sztrájkról, annak általános és a közszolgáltatásra vonatkozó szabályairól. A magánszektor gyakorlatát a bírói út alakítja. Mint azt több más államnál láthattuk, Olaszország esetében sem találunk külön sztrájktörvényt, csak az alapvető közszükségletet

kielégítő munkáltatónál folyó sztrájk kapcsán létezik az 1990. évi 146. törvény, így az olasz modell jellemzőiben a bírói út és a jogtudomány játszik fontos szerepet. Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Románia ellenben azon országok csoportját alkotják Magyarországgal együtt, ahol külön törvény szabályozza a sztrájkjogot.

A sztrájkjog alapjogi vizsgálatát és jogalapját megeremtő szabályozás eredményeként az a következtetés vonható le, hogy alkotmányos alapjogi és a törvényi szintű szabályozás szempontjából az elemzett országok változatos képet mutatnak. Bár a nyugati és dél-európai országok (Németország, Ausztria, Franciaország és Olaszország), illetve a kelet- közép-európai országok (Szlovákia, Csehország, Lengyelország, Románia és Magyarország) szabályozása között hasonlóságok fedezhetők fel, mégsem sorolhatók egyértelműen egyazon csoportba. A nyugati és dél-európai országok közül míg Németországban és Ausztriában hiányzik a sztrájkjog alkotmányos deklarálása, valamint a külön törvényi szintű szabályozás, addig a francia alkotmány kiegészítő részének tekintett preambulum rendelkezik a sztrájkjogról, az olasz alkotmány pedig kifejezetten nevesíti azt. A kelet- közép-európai országok mind alkotmányos szinten, mind törvényi szinten garantálják a sztrájkhoz való jogot, a szabályozás jellege azonban eltérő.

Az alkotmányos és törvényi szintű sztrájkjogi deklarálás, garancia alapján meglehetősen sokszínű kép tárul elénk. Dacára a változatos szabályozottságnak, a nemzetközi és európai dokumentumok megeremtik a sztrájkjog alapját, kijelölve annak keretét, gyakorlásának módját és jellegét. Tehát a jogrend általános keretei között a kollektív fellépés, a nyomásgyakorlás eszközeként a sztrájk megengedett.

Irodalomjegyzék

- BAG, 26.07.2016–1 AZR 160/14 (2016): ‘Streik – Durchsetzung einer friedenspflichtverletzenden oder tarifwidrigen Forderung’, *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, Heft 24, 1543–1555. o.
- BERKE, GY., KISS, GY. (2009) ‘A sztrájkjog szabályozásának lehetőségei a közszolgáltatások területén’, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2(2), 29–72.o.
- BÜTTGEN, N. (2018) *The right to strike in the public sector, Austria* [online]. Elérhető: <https://cutt.ly/IcHO3ie>
- CURRAN J. ET AL. (2017) *The right to strike* [online]. Elérhető: www.isdc.ch.
- DR. LICHTENSTEIN, J. (lekt.) (2016) *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest: Wolters Kluwer Kft.
- EGRESI, K. (2013) *Az olasz alkotmány*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- ENGELS, A. (2008) *Verfassung und Arbeitskampfrecht. Verfassungsrechtliche Grenzen arbeitsrechtlicher Arbeitskampfsjudikatur*. Berlin: Duncker & Humblot.
- European Committee of Social Rights (2016) *First Report on the Non-Accepted Provisions of the European Social Charter – Austria* [online]. Elérhető: <https://rm.coe.int/168070729c>.

- European Trade Union Institute (2019) *Strikes in Czechia: Background summary* [online]. Elérhető: <https://www.etui.org/covid-social-impact/czechia/strikes-in-czechia-background-summary>.
- FOLTÝN, T. (2009) *Right to strike in the Czech Republic*. Trento: University of Trento [online]. Elérhető: <https://cutt.ly/wcHPd7E>.
- GAGEL, A. (2019) *SGB II / SGB III – Grundsicherung und Arbeitsförderung (Kommentar)*. München: Verlag C. H. Beck oHG.
- GAGEL, A., BENDER, W. (2019) *Kommentar SGB III § 160*. München: C.H. Beck.
- GLASSNER, V., HOFMANN, J. (2019) 'Austria: from gradual change to an unknown future' in Müller, T., Vandaele, K. és Waddington, J. (szerk.) *Collective bargaining in Europe: towards an endgame*. Brussels: European Trade Union Institute.
- HUNGLER, S. (2020) 'Üzemi alkotmányjog' in Jakab, A. et al. (szerk) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Munkajog rovat), [1]–[8] [online]. Elérhető: <https://ijoten.hu/szocikk/zemi-alkotmnyjog#block-1313>.
- JAKAB, N. (2007) 'Az Európai Unió szociálpolitikájának alapjai az elsődleges és másodlagos jogforrásokban, avagy az európai unió szociálpolitikájának a fejlődése', *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica Et Politica*, 25(1), 337–354. o.
- JARJABKA, T. (2012) 'A sztrájkjog szabályozása a svájci és a magyar munkajogban', *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 5(1), 101–119. o.
- JUHÁSZ, Z. (2010) 'Sztrájk és felelősség', *Jogtudományi Közöny*, 65(5), 219–277. o.
- KAJTÁR, E. (2010a) 'Az ILO sztrájkgyakorlata', *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 3(2), 49–80. o.
- KAJTÁR, E. (2010b) 'Az olasz és a magyar sztrájk szabályozás összevetése a közelmúlt közlekedési sztrájkjainak fényében', *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 3(1), 33–57. o.
- KAJTÁR, E. (2011) *Magyar sztrájkjog a nemzetközi és európai szabályozás fényében*. PhD-értekezés. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája.
- KISS, GY. (2005) *Munkajog*. Budapest: Osiris Kiadó.
- KISS, GY. (2020) *Munkajog*. Budapest: Dialóg Campus.
- KÖNCEZI, GY. (1999) 'Az Európai Szociális Charta – Európa lelkiismerete?', *Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, különszám, 40–73. o.
- LÁPOSSY, A., ZELLER, J. (2009) 'A sztrájkhoz való jog mint alkotmányos alapjog: tézisek és dilemmák', *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2(1), 99–109. o.
- LÁPOSSY, A., SZABÓ, M., ZELLER, J. (2010) 'Az országgyűlési biztos sztrájkjogi projektjének problémacsomópontjai', in Halmos, Cs. (szerk.) *Sztrájkjog Magyarországon*. Budapest: Complex Kiadó.
- MARHOLD, F., FRIEDRICH, M. (2012) *Österreichisches Arbeitsrecht*. 2. kiad. Wien: Springer.
- MURARU, I. ET AL. (2008) *Constituția României. Comentariu pe articole*. 1. kiad. Bukarest: C.H. Beck.
- 'Orientierungssätze der Richterinnen und Richter des BAG' (2016) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 24, 1543. o.

- PROF. DR. KOCH, U. (2019) *Arbeitsrecht von A–Z*. München: dtv Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.
- PROF. DR. WAAS, B. (2012) 'Strike as a Fundamental Right of the Workers and its Risks of Conflicting with other Fundamental Rights of the Citizens' in *XX World Congress, Santiago de Chile*, General Report III, 1–88.o. [online]. Elérhető: <https://isrlsl.org/wp-content/uploads/2013/01/Strike-Waas.pdf>.
- PUSKÁS, Á. (2017) 'Emberi jogok a munkához kapcsolódó jogok?' in Keserű, B. A. (szerk.) *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- RÁCZ, Z. (2012) 'A sztrájkjog megítélése az Alaptörvény tükrében', *Publicationes Universitatis Miskolcensis - Sectio Juridica et Politica*, 30(2) 569–575. o.
- RÁCZ, Z. (2014) 'A munkaküzdelem helye és szerepe a kollektív munkajog rendszerében', *Publicationes Universitatis Miskolcensis – Sectio Juridica et Politica*, 32(1), 461–470. o.
- ROMÁN, L. (1994) *A munkajog alapintézményei I*. Pécs: JPTE ÁJK.
- SÁRI, J., SOMODY, B. (2008) *Alapjogok, Alkotmánytan II*. Budapest: Osiris Kiadó.
- ŚWIĄTKOWSKI, A. M. (2018) 'Strike Restrictions in Contemporary Polish Labour Law', *Hungarian Labour Law E-Journal*, (1), 57–75. o.
- Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége (2014) *Sztrájkhoz való jog és az ILO: Jogalapok* [online]. Elérhető: <https://cutt.ly/jcHPIiX>.
- WARNECK, W. (2007) *Strike rules in the EU27 and beyond – A comparative overview*. Brussels: European Trade Union Institute for Research, Education and Health and Safety (ETUI-REHS).
- WEISS, M. (1996) 'Cumulative objective of fundamental rights' protection in the European Union' in Betten, L., Mac Devitt, D. *The protection of fundamental social rights in the European Union*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International.